

ATBALSS VIŅA SIRDIJ

TEĀTRIS / RECENZĪJA

Izrāde Atbalss Aija Nacionālajā teātrī ir režisora Regnāra Vaivara otrais mēģinājums atklāt latviešu literatūras femme fatale – Jāņa Jaunsudrabiņa Aijas – noslēpumaino valdzinājumu Teksts Henrieta Verhoustinska

Paldies režisoram Regnāram Vaivaram un visai Nacionālā teātra izrādes *Atbalss Aija* komandai par to vien, ka pamudināja mani pārlasīt visu Jāņa Jaunsudrabiņa triloģiju *Aija*, kas bija apgūta tālā jaunībā. Lai gan iestudējumā, izņemot pašu sākumu un dažus nelielus citātus, izmantota galvenokārt tās trešā daļa *Ziema*, tomēr virsraksts paņemts no abām pirmajām. Romāna pirmā daļa *Aija* stāsta par tā galvenā varoņa Jāņa Baloža tīņa gadiem un pirmo mīlestību – liktenīgo Aiju, kas daļas beigās izvēlas apprecēt kurpnieku Galdaru. Otrā daļa *Atbalss* vēsta par Jāņa atgriešanos dzimtajos laukos pēc Rīgas fabrikās pavadītiem trīspadsmit gadiem, kalpu meitenes Ievas sastapšanu un ļaušanos viņas mīlestībai. Trešā daļa *Ziema* stāsta par Aijas – jau triju bērnu mātes un atraitnes – sastapša-

nos ar Jāni un viņa fatālo lēmumu dibināt ar Aiju ģimeni, pametot Ievu.

KOPIGAIS UN ATŠĶIRĪGAIS

Aijas tēls un Jaunsudrabiņa romāns izrādījies pietiekami ražīgs uz skatuves un ekrāna: 1959. gadā Vara Krūmiņa režijā tapa filma *Atbalss*, kurā galvenās lomas atveido skaistule Dzidra Ritenberga un romantiskais Valdemārs Zandbergs. 1987. gadā arī Varis Brasla ekranizēja *Aiju*, un šajā filmā, kuru var noskatīties vietnē *Filmas.lv*, titulvaroni spēlēja velnišķīgi sekspilā Zane Jančevska, savukārt Jāni – vīrišķības etalons Juris Žagars (skaista un gaiša ir arī Dita Krenberga Jāņa pamestās Ievas lomā).

Aijas un Jāņa sarežģītās attiecības saistījušas arī režisoru Oļģertu Kroderu, kurš 1985. gadā iestudēja *Aiju* Liepājas teātrī ar mežonīgo Indru Briķi un viņai pretstāvēt nespējīgo Juri Bartkeviču galvenajās lomās (filmas *Atbalss* Jānis – Valdemārs Zandbergs – te spēlēja Jāņa tēvu, tāpat kā vēlāk Vara Braslas filmā). Savu interpretā-

ciju Nacionālajā teātrī gadu pirms Regnāra Vaivara pirmās versijas radījis arī režisors Mihails Kublinskis, un viņa izrādē galvenos personāžus atveidoja Liene Gāliņa un Mārcis Maņjakovs. Šajā versijā ir arī Aijas meitas – trīs mazas meitenes.

Interesanti ir pamanīt kopīgo un atšķirīgo starp Regnāra Vaivara pirmo *Aijas* interpretāciju – Dailes teātra izrādi *Aija pēc Jaunsudrabiņa* (2010) – un pašreizējo versiju Nacionālajā teātrī. Ir divas radikāli atšķirīgas nianšes. Pirmkārt, Dailes izrādes darbība risinājās laikā, kas stipri tuvāks mūsdienām (varētu būt deviņdesmitie, kad cilvēki jau zināja, kas ir *Playboy* zaķis, bet viņiem vēl nebija mobilo telefonu). Nacionālajā teātrī, spriežot pēc varoņu detalizētajiem kostīmiem, ko rūpīgi un teju autentiski radījusi Madara Botmane, režisors ir atgriezies Jaunsudrabiņa laikā, XX gadsimta pirmajās desmitgadēs. Kā pusējokam pirms izrādes atzina Regnārs Vaivars, viņš esot gribējis atdot parādu tām skolotājām, kuras bija sašutušas pēc viņa pirmās *Aijas*. Otrkārt, Dailes teātra izrādē viss kaislību mudžeklis risinās ap Aiju un abiem viņas vīriešiem – Jāni un Juri –, savukārt Nacionālajā teātrī tas viss notiek Aijas triju mazo meitu acu priekšā. Rūtas, Zentas un Māres lomās organiskas un aizkustinošas ir Amanda Livdāne, Elza Kristberga un Amēlija Lukaševiča. Tieši bērnu klātbūtne izrādei piešķir to īpašo,

griezīgi smeldzīgo virstoni, kas neatlaiž tik drīz pēc tās noskatīšanās.

ATTIECĪBU TRĪSSTŪRS

Tomēr abām izrādēm ir arī šis tas kopīgs. Vispirms jau pieaugušo varoņu skaits – tie ir reducēti uz trim, uz Aiju un abiem sāncenšiem Jāni un Juri. Romānā liela vieta ir Aijas kaimiņiem Pakalņiem, Regnāra Vaivara dramaturģijā praktiskās vajadzības, kuras Jaunsudrabiņam Jānis risina ar Pakalnu palīdzību, tiek reducētas uz Aizupju Jura liktenīgo klātbūtni. Nav ne Ievas, ne Olgas, ne Jāņa vecāku. Koncentrēts attiecību trīsstūris.

Arī abu izrāžu tik atšķirīgās scenogrāfijas centrā (acīmredzot režisora prasība) ir milzu gulta, pareizāk – mīga (tā bija galvenais elements arī Arta Butes scenogrāfijā Oļģerta Krodera izrādē Liepājā). Aigars Ozoliņš Dailes izrādē to ievietoja tādā kā hruščovkas virtuvē, kurā turpat blakus uz elektriskās plītnes bezgalīgi vārās ūdens. Savukārt Valters Kristbergs ar Madaras Botmanes palīdzību jaunajā izrādē *Atbalss Aija* radījis telpu, kurā Aijas būdas nabadzība un posts iemiesojas dabīgos, raupjos materiālos – audumu un nodriskāto kažoku faktūrās, Aijas caurajā vilnas zeķē un apskretušajā linu apakšveļā, meiteņu nātnajos priekšautos, dēļos, kurus Jānis kā šūpoles iekar resnajos striķos, rupji tēsto dēļu apšuvumā ap Jaunās zāles

AIJAS BŪDAS NABADZĪBA IEMIESOJAS DABĪGOS, RAUPJOS MATERIĀLOS

kolonnām, pa kurām pavasara sulu tecēšana (smalks scenogrāfisks triks!) aizstāj asinis, kam jāizplūst pa Jāņa pārgrieztajām vēnām... Un gulta, mīga, midzenis ir noklāts teju pa visu spēles laukuma grīdu, ļaujot Aijai, kad viņai sagribas pameņģēties, paamizierēties un kādos tik vēl eifēmismos nodoties mīlas priekiem, nokrist ar Jāni tur, kur nu viņa tobrīd atrodas. Šajā pašā migā, vien ar puscaurspīdīgu, cauru aizkaru atdalītas, guļ arī trīs meitenes.

Scenogrāfs atradis veidu, kā attēlot Aijas saimniecības ārtelpas, kuras uzlabot cenšas Jānis, – šie lauka darbi tiek atainoti kā miniatūras rotaļlietas. Mazitiņās raga viņas, skaidas, ar ko «samūrē» drūpošās sienas, rotaļu trepītes un miniatūra gotiņa – visa āra dzīve tiek izspēlēta uz virvēs

■ Izrādei **Atbals Aija** ipašu smeldzi piešķir triju bērnu - Aijas meitu - klātbūtne pieaugušo kaislības un nevarības virpuļos. Attēlā - Aija (Laura Siliņa; no kreisās), Rūta (Amanda Livdāne), Zenta (Elza Kristberga), Māre (Amēlija Lukaševiča) un Jānis (Klāvs Kristaps Košins). Foto - Mārcis Baltskars

iekārtajiem dēļiem. Šīs šūpoles ir kā abu nabadzības/izmisuma/iekāres/cerības svārstībās iekārtā dzīve.

TRAGIKA IT VISĀ

Trešā svarīgākā divu izrāžu atšķirība ir fokusa maiņa no Jaunsudrabiņa romāna galvenā konflikta starp garīgi izslāpušo Jāni un dzīvniecisko, pragmatisko, piezemēto Aiju. Dailes teātra izrādē Kristīnes Nevarauskas Aija un Ginta Grāveļa Jānis bija vienlīdz traki, kaislīgi, nolemti. Nacionālā teātra izrādē spēku samērs ir sarežģītāks. Romānā Aija vienkārši ir slinka un nevēlīga, bet *Atbalsī Aijā* Lauras Siliņas pašaieliedzīgā atveidojumā viņa ir izdzīvotāja, sieviete, kura cenšas pabarot trīs bērnus akūtas nabadzības apstākļos.

Jānis, kurš spēj sacirst mežā lazdas, bet nespēj noorganizēt to atvešanu mājās, nekādi neko nespēj izdarīt Aijai pa prātam, jo viss, kam viņš ķeras klāt, ir nepietiekami Aijas lielajam mērķim – izcelties laukā no nabadzības. Šajā Aijā ir tik daudz dzīvības, ka tā kā strūklaka izšļācas orgijās un nepārvaramā seksuālā dziņā. Tomēr šai Aijai ir pazīstams arī izmisums un sāpes. Aktrise panākusi, ka pat šķietami praktiskajā Aijas pieejā skarbiem notikumiem, piemēram, vienīgās govns nāvei, ir jaušama tragika. Taču ir skaidrs, ka šī Aija izdzīvos arī bez Jāņa, jo viņai ir kā dēļ dzīvot. Programmas tekstā Arvis Ostrovskis raksta: «Kad romantiskais un fatālais sievietes tēls pamazām sabrūk, atklājas gan ikdienas realitāte, gan cilvēka pieredze.» Nacionālā teātra izrādē tā ir ne tikai Jāņa, bet arī Aijas pieredze, varbūt pat vēl lielākā mērā.

Jāni savukārt ir kāds neizskaidrojams inertums, ko paspīlgtina paša Regnāra Vaivara sarūpētais muzikālais, monotons pamatmotīvs, kuru kādā epizodē negaidīti uz «dzīvām» klavierēm izspēlē Romāna Bargā Aizupju Juris. Klāvs Kristaps Košins, kurš Jāņa lomā dublējas ar Igoru Šelegovski, ir vienkāršāks, emocionālāks, smaidīgāks un arī raudulīgāks, pieķēries Aijai drīzāk kā bērns, ne kā vīrietis. Igors Šelegovskis šajā lomā ir tāds kā atsvešināts, tāds kā nolemts, apsēsts ar Aiju un mazliet noslēpumains. Viņu abu tēlotais Jānis beigu beigās izrādās galvenais posta avots, nevis Aijas nepastāvība. Savukārt Romāns Bargā Aizupju Jura lomā ir gan kārīgs, gan vieglprātīgs, gan sirsnīgs. Nekāds negatīvais personāžs no viņa nav iznācis, un arī nevajag.

Interesanti, ka triju aktieru žestos, aprautajās frāzēs, intonācijās, kustībās un, pats par sevi saprotams, dramatisējuma tekstā ir nojaušams paša režisora (kurš, kā zināms, ir arī ļoti labs aktieris) tēls. Ļoti regnāriska izrāde sanākusi.

Kas tad ir atbals, par kuru izrādes sākumā runā Jānis? Jāņa Jaunsudrabiņa trioloģijas otrajā daļā *Atbals* galvenais varonis izvērs teoriju par rezonansi, kas raksturo telpā ne tikai skaņu, bet arī atskaņu, kuru viens otra sirdī rod vīrietis un sieviete. Tikai tā nu gadījās, ka Ievas sirds kā atbals atskanēja Jāņa sirdij, kura turpretim rezonēja nevis ar Ievu, bet Aiju.

ATBALSS AIJA

Nacionālā teātra Jaunajā zālē 26.IV–9.VI
Biļetes *Biļešu paradīzes* tīklā EUR 35–40